

Branimir Belaj
Ana Mikić Čolić
Filozofski fakultet Osijek

Koordinacija u hrvatskom i drugim jezicima – uvodno

Ovaj broj časopisa *Jezikoslovlje* posvećen je koordinaciji u hrvatskom i drugim jezicima. Unutar teme, u sinkronijskoj i dijakronijskoj perspektivi, obrađene su i sljedeće podteme: rečenična koordinacija odnosno koordinacija klauza te koordinacija na razini sintagme ili fraze. S obzirom na opseg – 15 članaka – ova publikacija predstavlja najopširniji prikaz koordinacije u nekom hrvatskom jezikoslovnom časopisu, a zbog raznovrsnog znanstveno-metodološkog aparata primijenjenog u analizi koordinacije očekuje se da će imati zapaženu recepciju u lingvističkoj zajednici.

U članku *Kosubordinacija u hrvatskome jeziku* **Ranko Matasović** pokazuje da, osim koordinacije, u kojoj su povezane sintaktičke strukture posve neovisne jedna o drugoj, i subordinacije, u kojoj jedna sintaktička struktura čini konstituentu unutar druge strukture, neke sintaktičke strukture u hrvatskom jeziku zadovoljavaju definiciju kosubordinacije, primjerice rečenice povezane sastavnim veznicima s izostavljenim subjektom i pomoćnim glagolom u futuru i perfektu. Kod kosubordinacije jedna sintaktička struktura nije dijelom (konstituentom) druge, ali nije ni posve neovisna o njoj, već mora biti u dosegu nekoga operatora (npr. vida, vremena, načina, negacije, ili ilokucijske snage) sintaktičke strukture s kojom je kosubordinirana. **Ismail Palić** u članku *Koordinacije sa sekundarnim markerima* analizira konstrukcije sa sekundarnim markerima koordinacije u bosanskome jeziku (a time uglavnom i u ostalim novoštokavskim standardnim jezicima). Riječ je o konstrukcijama u kojima je jedan ili više njihovih članova gramatički obilježen sekundarnim markerom koordinacije (kao npr. *Možemo prošetati i također nešto pojesti*). Kako očituju obilježje koje se ne smatra temeljnim za koordinaciju, takve se konstrukcije mogu ubrojiti u neprototipne. Njihova analiza u članku u osnovi je na tragu opisa njihove neprototipnosti. U članku *Koordinacija i nesložene strukture* **Ivo Pranjković** i **Lada Badurina** bave se prijepornim pitanjem ima li pojava koordiniranih struktura na razinama nižim od razine složene rečenice. Unatoč ne tako rijetkim mišljenjima da svaka pojava konjunktoru pretpostavlja složenu strukturu, tj. koordiniranu složenu

rečenicu, zastupa se stajalište da konjunktORIZACIJE, pa onda i koordinacije ima i na razini sintagme (spoja riječi) i na razini jednostavne, tj. nesložene rečenice. U članku *Obilježavanje koordinacije u ovisnosnim bankama stabala* **Daša Farkaš** i **Matea Filko** prikazuju na koji se način obilježava koordinacija, i koordinacija surečenica i koordinacija skupina, u ovisnosnim bankama stabala. Banke stabala temelje se na ovisnosnim pristupima sintaksi i preduvjet su za oblikovanje parsera, alata za automatsko sintaktičko označavanje rečenica. **Davor Krsnik** u članku *Nalaze li se primarni i sekundarni predikat u odnosu koordinacije?* pomoću modela testova od sedam sintaktičko-semantičkih kriterija preispituje u kojoj mjeri značenjski odnos između primarnih i sekundarnih predikata utječe ili može utjecati na njihov sintaktički položaj, odnosno na sintaktičku strukturu rečenica kojima pripadaju. **Bojana Mikelenić** i **Ana María Valencia Spoljaric** u članku *Sročnost koordiniranih imenica i pridjeva u španjolskom jeziku* predstavljaju rezultate kvantitativnog istraživanja procjene prihvatljivosti različitih vrsta konstrukcija s pridjevom i imenicom ili koordiniranim imenicama. U španjolskome jeziku pridjev može stajati ispred ili iza imenice na koju se odnosi, a jednako je i s pridjevima uz koordinirane imenice. Opće je pravilo da se pridjev iza koordiniranih imenica u jednini navodi u množini, a pridjev ispred imenica u jednini i u rodu prve imenice. Međutim iza koordiniranih imenica pridjev može biti u jednini kada su one značenjski povezane, a postoje i slučajevi pridjeva u množini ispred koordiniranih imenica u jednini (npr. u uvriježnim izrazima ili kod koordinacije osobnih imena). U ovome članku predstavlja se i interpretacija takvih konstrukcija – odnosi li se pridjev u jednini na jednu ili na obje koordinirane imenice.

Ante Petrović u članku *Sa ili bez istog padeža: katalipsa prijedložne dopune u koordiniranim konstrukcijama* istražuje koordinirane konstrukcije s katalipsom prijedložne dopune (KPD-om) u hrvatskome, kao *na ili oko kapka*. Osnovno je istraživačko pitanje što uvjetuje mogućnost KPD-a. Ukrštavanje teorije katalipse na desnoj periferiji prvoga koordinanda, u generativističkoj tradiciji poznate kao *podizanje desnog čvora*, te normativne i deskriptivne literature o ovom fenomenu u hrvatskom iznjedrilo je usmjerenija istraživačka pitanja – jesu li uvjet za KPD u hrvatskome: 1) podudaranje padežnih oblika ispuštenog i neispuštenog NP-a, 2) višesložnost ili leksička naglašivost prijedlogā, 3) značenjska suprotnost prijedlogā. U članku *Sintaktički, značenjski i uporabni status složenog veznika* kao i **Ivana Bašić** i **Irena Zovko Dinković** razmatraju koordinirane rečenice uvedene složenim veznikom *kao i*, kojim se povezuju ustrojstva na svim razinama iskaza, od rečeničnih dijelova, skupina i surečenica pa do tekstne razine. Najprije se raspravlja o koordinacijskoj prirodi tog veznika – njegovoj strukturnoj neovisnosti, poretku sastavnica i sročnosti – te njegovoj uporabi i zamjenjivosti drugim jednostavnim i složenim veznici i korelativima. Pritom se razmatraju značenja koja se, uz osnovno značenje sastavnosti, izražavaju tim veznikom: poredbeno i gradacijsko. **Nikolina Palašić** u

članku *Koordinirane rečenične strukture s veznicima a i* i razmatra koordinaciju realiziranu veznicima *i* i *a* te specifičnosti koje proizlaze iz strukturnih i semantičkih odnosa među koordinandima povezanim tim veznicima. Pritom se autorica posebice osvrće na pojam elipse u koordiniranim rečeničnim strukturama te takozvanom „podizanju desnoga čvora“, koje se ostvaruje u nekim eliptičnim strukturama (npr. *Ivana kuha, a Marko pije kavu*). U tom se smislu razmišlja o kriterijima prema kojima je u određenim koordiniranim rečenicama elipsa moguća, dok u drugim nije te se određuju razlozi za takvu diferencijaciju. U članku *Rečenice s nego i već* **Iva Nazalević Čučević** analizira upotrebu *nego* i *već* u različitim tipovima rečenica, a ponajviše na razini nezavisnosložene rečenice. *Nego* se analizira u okviru jednostavne, nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice, a *već* kao alternativni veznik u okviru nezavisnosložene rečenice. Pritom se *nego* u jednostavnoj rečenici pojavljuje kao čestica, a u složenoj kao veznik, tj. dio veznikoga izraza, čiji dio na razini paratakse može biti i *već*. Na trima razinama propituje se sintaktičko-semantički status rečenica s česticom *nego* i veznicima *nego* i *već*. **Dubravka Kuna** i **Ljiljana Šarić** u članku *Engleski koordinacijski veznik both...and u akademskom (sociološkom) diskursu i njegovi hrvatski ekvivalenti* analiziraju kojem tipu sintaktičke jedinice (frazu, rečenica) pripadaju strukture koje veznik *both...and* povezuje u engleskom jeziku te ih uspoređuju s njihovim ekvivalentima u hrvatskom jeziku. Također, u radu se utvrđuje raspon sintaktičkih službi koje tako koordinirane strukture mogu imati. Konačno, ispituje se u kojoj se mjeri hrvatske inačice veznikoga para *both...and* razlikuju od izvornika te koje su sintaktičke i semantičke razlike između koordiniranih struktura u engleskom i njihovih hrvatskih prijevodnih inačica.

Dva rada posvećena su koordinaciji u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. **Milan Mihaljević** u članku *Rastavne strukture u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku* analizira sintaksu takvih struktura. U radu se opisuje sintaksa rastavnih struktura u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Naglasak se stavlja na dvočlane monosindetske rastavne strukture, i obične, i upitne, posebice na alternativna i eliptična pitanja, te metajezična disjunkcija, zatim na korelativne rastavne strukture koje imaju koordinator i ispred prvoga koordinanda te na višečlane (polisindetske) rastavne strukture. Riječi koje služe kao rastavni koordinatori mogu imati i druge uloge i značenja. Zbog toga je završno poglavlje članka posvećeno njihovim ostalim ulogama. U članku *Suprotne (adverzativne) rečenice u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku* **Ana Mihaljević** prikazuje i analizira suprotne rečenice. Utvrđuje se hrvatski crkvenoslavenski inventar suprotnih veznika u usporedbi s latinskim veznicima, priložima i tekstnim konektorima koji mogu imati i suprotno značenje. Utvrđuje se koji veznici uvode supstitucijske, a koji modifikacijske rečenice te odnos veznika i negacije. Analizira se položaj veznika u surečenici u odnosu na predložak. Analizira se i pojava veznika u gradacijskim strukturama.

Posljednja dva članka u ovome broju bave se normativnim pitanjima. **Lana Hu-deček** i **Milica Mihaljević** u članku *Podjela i nazivlje nezavisnosloženih rečenica u novijim hrvatskim gramatikama* analiziraju razlike u podjeli nezavisnosloženih rečenica te terminološke aspekte i probleme u definiranju pojedinih naziva povezanih s nezavisnosloženim rečenicama prouzročene s jedne strane postojanjem sinonimnih parova ili nizova, a s druge višeznačnošću nekih naziva u nazivlju nezavisnosložene rečenice. Autorice kao cilj članka ističu prijedlog podjele nezavisnosloženih rečenica u okvirima tradicionalne gramatike, u prvome redu za školske gramatike i udžbenike, kojim se rješavaju neki terminološki problemi i potiče daljnja rasprava o određenim problemima podjele i nazivlja nezavisnosloženih rečenica. U članku *Coordination throughout the history of Croatian orthography* **Ermina Ramadanović** i **Mihaela Matešić** fenomen koordinacije promatraju na razini sintagme, odnosno na suodnosu sintagme i riječi. Riječ se razumijeva pravopisno, tj. kao ono što se nalazi između dviju bjelina, ali s tvorbenim (i morfološkim) ograničenjem na tvorenice s najmanje dvjema tvorbenim osnovama. Najveći je problem u tom smislu polusloženična tvorba u tradicijskom smislu te shvaćanje funkcije spojnice ili crtice. Dakle tvorbeno-morfološkom problemu autorice pristupaju s aspekta ortografske dijakronije, pri čemu se u korpusu hrvatskih pravopisnih knjiga analiziraju pristupi koji su primijenjeni u pravopisnom normiranju zapisivanja koncepta koordinacije na razini sintagme i na razini riječi, tj. tvorenice (s najmanje dvjema tvorbenim osnovama). Raščlamba je u tom smislu obuhvatila istraživanje svih vrsta riječi, a upitni su se slučajevi popisali i opisali te sukladno tome znanstveno raščlanili.

Rezultati istraživanja u ovom broju *Jezikoslovlja* izloženi su na međunarodnom znanstvenom skupu *7. Hrvatski sintaktički dani*, koji su održani 11. i 12. studenoga 2021. na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Riječ je o skupu koji od 2006. zajednički organiziraju Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz Zagreba. Sastavni je dio programa i dodjela dviju nagrada. „Adolfo Veber Tkalčević“ nagrada je koja se od 2008. dodjeljuje jezikoslovcima za vrijedan prinos opisu sintakse hrvatskoga jezika. Pokrovitelj joj je osječko Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, a njezin je šesti dobitnik prof. dr. sc. Branimir Belaj s Filozofskog fakulteta u Osijeku. U sjećanje na prerano preminuloga prof. dr. sc. Branka Kunu, profesora Filozofskog fakulteta u Osijeku i utemeljitelja *Hrvatskih sintaktičkih dana*, Filozofski fakultet u Osijeku 2021. godine utemeljio je nagradu koja nosi njegovo ime, a koja će se u okviru skupa dodjeljivati mladim jezikoslovcima koji se bave sintaksom. Prva je dobitnica te nagrade dr. sc. Ivana Brač s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Izlaganja s prvih dvaju skupova objavljena su u dva zbornika: *Sintaktičke kategorije* (ur. Branko Kuna) i *Sintaksa padeža* (ur. Dunja Brozović Rončević i Matea Birtić), a radovi s ostalih skupova u tematskim brojevima časopisa *Suvremena lingvistika* (2011, 37/72), *Rasprave* (2013, 39/2 i 2019, 45/2) i *Jezikoslovlje* (2016, 17/1–2).

Doprinos kvaliteti radova dali su i brojni recenzenti, a za potrebe ovoga broja časopisa *Jezikoslovlje* uključeno je trideset troje recenzenata iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Austrije, Srbije i Crne Gore. Svima njima te svim jezikoslovcima koji su sudjelovali na skupu, a ponajprije onima koji su poslali svoj članak, Uredništvo časopisa *Jezikoslovlje* izražava veliku zahvalnost.